

Homenatge a Montserrat Gudiol, la primera acadèmica catalana¹

Sebastià Sánchez Sauleda
sebastia.sanchez.sauleda@gmail.com

La història de l'art català està plena de grans noms. Entre els Rusiñol, Casas, Miró, Dalí, Tàpies o Subirachs, cal situar per mèrits propis la figura de Montserrat Gudiol (fig.1). Pintora autodidacta, creadora d'una obra singular caracteritzada per un gran simbolisme i protagonitzada per personatges que remeten a la seva biografia, aconseguí crear un estil personal i únic que defugia les modes passatgeres i apostava per seguir el camí que ella mateixa havia traçat.

Fig.1. Fotografia de Montserrat Gudiol (1933-2015). © Hereus de Montserrat Gudiol.

Nascuda a Barcelona el 9 de juny de 1933, era filla de Josep Gudiol i Ricart, l'historiador de l'art i nebot de Josep Gudiol i Cunill, qui fou impulsor i ànima del Museu Episcopal de Vic a més de reputat estudiós de l'art medieval. Des dels inicis, Gudiol aprovà la

¹ Volem agrair la informació facilitada per preparar aquest treball, la cessió del material fotogràfic que l'acompanya i les atencions rebudes a la família de l'artista i a Subex Galeria d'Art.

vocació artística de la seva filla i li donà suport, procurant-li un estudi propi perquè pogués treballar i un professor particular per completar la seva formació general. A més, orientà a la jove Montserrat –qui ja a l'escola havia demostrat gran perícia com a dibuixant- perquè triomfés en el sempre difícil món de l'art.

El mestratge patern li descobrí la pintura gòtica i la del Renaixement. Del primer, n'extrauria la humilitat del creador, la paciència de l'artesà, l'idealisme, la delicadesa i el refinament del ritme i el color. Del segon, l'interessaria la manera de compondre, el tractament de la roba, les actituds i com les figures -especialment els retrats- s'imposaven al fons tal i com demostrà a obres com *Bust de perfil* (1968). També s'hi detecten deutes amb El Bosco, a qui ella citava com a font d'inspiració dels dibuixos surrealistes realitzats entre 1949 i 1951, a més d'El Greco, que es manifestà sobretot en el misticisme que transpiraven les seves obres i la manera en que tractà les mans, element primordial en la seva iconografia des dels inicis.

Més enllà del que li descobrí Josep Gudiol, investigà altres artistes que acabarien influint decisivament la seva producció. És el cas de Velázquez, de qui es declarà admiradora en una entrevista concedida al diari *Avui* el 29 de gener de 1981 (Piñol 1981), així com Rembrandt, per qui sentia especial predilecció i que com ella s'autoretratà en diverses ocasions sempre cercant captar la seva psicologia interior. Molt més evidents resulten els deutes amb Picasso, a qui tingué l'oportunitat de descobrir en el transcurs dels tres mesos de 1951 en que freqüentà el taller del pintor Ramon Rogent al carrer Portaferrissa de Barcelona (Giralt-Miracle 2016:271). Allí, a més de coincidir amb companys de generació com Joan Ponç o Josep Roca

Homenatge a Montserrat Gudiol, la primera acadèmica catalana

Sebastià Sánchez Sauleda

una sèrie d'autoretrats, amb alguns tocs surrealistes, on ja percebem l'interès pels ulls i pel rostre, així com les mirades inquietants que retrobarem posteriorment. Aquesta primera etapa, doncs, assenta tot allò que conformarà el seu imaginari i que anirà desgranant-se al llarg de la seva carrera: figures sumides en la tristesa, resignació dels personatges, interès per les cabelleres despentinades, les mans i els ulls a més de l'establiment d'una refinada tècnica pictòrica basada en els mestres antics.

Entre 1958 i 1964 el seu art evolucionarà. Queda clar ja que ha decidit prescindir de seguir qualsevol moda i avança amb plena llibertat, segons el que el seu art li reclama i sense importar-li que part de la crítica no li fos favorable. És ara quan els fons de les composicions esdevenen importants i la galeria de protagonistes es consolida fins 1980: deseparats, hereus dels miserabilistes, personatges femenins que semblen carregar el pes del món sense queixar-se i alguns captaires, sense sexe definit. El resultat és un conjunt de figures que, segons el crític Rafel Santos Torroella, estaven tocades per un punt de santedat o de follia (Santos Torroella 1962). De l'esmentat període, en són un bon exemple composicions com *Dona assegurada a terra* (1958), *Mare i fill* (1960) o *Dues dones* (1961), aquesta darrera de molt difícil interpretació degut al complex simbolisme que atresora.

La seva evolució no s'atura i entre 1965 i 1967 trobem nous canvis tant en la seva obra com en la seva manera d'afrontar-la. Ja no som davant d'un artista novell sinó que ens trobem amb una pintora consolidada, amb gran força i convicció, que ja ha trobat el seu camí i només necessita explorar-lo. Els temes segueixen sent els habituals, la maternitat, la figura femenina, els grups

Sastre, s'interessà per l'època blava i rosa del malagueny i especialment per com aquest s'havia adaptat a treballar amb l'ús d'una paleta restringida. Finalment, també cal destacar els deutes existents amb Dalí, especialment en els elements secundaris d'obres com *Dues figures* (1954), o l'interès per Pere Gastó (Corredor-Matheos 1990:22-24), qui havia estat promocionat a les Galeries Laietanes pel seu pare, i que l'impressiona tant que es podrien establir certs vincles entre la producció d'ambdós artistes.

Fruit d'aquest mestratge patern són les seves primeres obres datades l'any 1947. Tenia disset anys i realitzà dos retrats a llapis, molt acadèmics en la seva execució, prenent com a model a Teresa Amatller –parenta de Montserrat i patrocinadora de l'Institut Amatller d'Art Hispànic- i la seva mare. Tot i les vacil·lacions pròpies i comprensibles en un artista novell, s'intuïa en el resultat final la voluntat de captar la psicologia dels personatges retratats, característica que seria present al llarg de tota la seva carrera.

Poc va durar aquest interès pel realisme acadèmic ja que cap a 1949 percebem un canvi a la seva producció marcat per l'aparició del surrealisme, una influència que seria present a la seva obra fins 1958. D'aquesta època daten els dibuixos protagonitzats per éssers a mig camí entre l'humà i l'infrahumà, segons ella emparentats amb El Bosco, que tant sorprengueren als espectadors. Paral·lelament a aquestes composicions treballà en altres temàtiques, iniciant una sèrie de dibuixos, anomenats miserabilistes, que estaven protagonitzats per personatges desolats, que semblen condemnats i que intenten fugir del seu irremeiable destí. També són d'aquests moments l'aparició de personatges amb trets mongoloides i

de persones, els amants i els retrats, però ara brollen algunes variacions essencials. Les figures es tornen nítides, els cossos se separen del fons i la natura, artificial, misteriosa i de la que l'ésser humà no sap si pot refiar-se'n, guanya cada cop més presència en les seves composicions.

Els canvis són constants i l'any 1968 novament percebem canvis importants en la seva producció. El seu camí cap al realisme no s'atura i en part ho fa prescindint dels símbols i acostant-se a la vida quotidiana. Els protagonistes dels seus quadres, molt més estilitzats que abans, abandonen bona part del dramatisme que els embolcallava i la natura ocupa l'espai principal que feia temps que reclamava. Així mateix, es dona pas a l'aparició d'una constant que perviurà diversos anys: la mirada cap a l'esquerra d'alguns dels seus personatges. És ara quan comencem a percebre que les seves figures miren fora del quadre, com si cerquessin una sortida a sí mateixos amb una mirada que anhela redempció i llibertat a parts iguals.

L'art de Montserrat Gudiol es troba en constant evolució, i amb l'arribada dels anys setanta es produeix un retorn a la precisió en les figures i la recuperació de part del simbolisme abans rebutjat. Els cossos desfiguraran els seus contorns i només es perfilaran els rostres, les mans i els peus, tot i que aquests darrers tendiran a desaparèixer amb el temps tal i com veiem a *Dona en vermell* (1970) o *Dona darrera d'una corda* (1972). Aquesta etapa serà breu, com també ho serà la següent, ja que només abastarà de 1972 a 1973. En ella el realisme, no naturalista ni mimètic, anirà en augment i les formes vegetals i geomètriques s'incorporaran als fons de les composicions tal i com succeeix a *Arabesc* (1971-1972), *Dona amb fons de flor de lis* (1972) o *Ceràmica amb fulles* (1972), una

obra insòlita dins de la seva producció que de ben segur va ser una experimentació per cercar nous camins dins del seu art.

Entre 1973 i 1975 viurà una etapa de reflexió molt difícil de catalogar. La figura femenina continuarà sent la protagonista, mentre Gudiol camina decidida cap al realisme que veurem als anys vuitanta. És ara quan el seu art es popularitza entre el gran públic gràcies a un quadre ple de sensibilitat, un Sant Jordi encarregat l'any 1974 per la Diputació de Barcelona i que actualment es troba dipositat al Palau de la Generalitat. També d'aquests anys data la sèrie *Repressió*, unes composicions poc conegudes i atípiques dins la seva producció, que tracten amb duresa la situació política del país i on es denuncia la repressió duta a terme per les autoritats franquistes a aquells que cercaven expressar-se amb llibertat.

A partir de 1975 es detecten nous canvis. Desapareixen les influències de l'art medieval i del primer renaixement, deixant pas al manierisme, tocs de pre-rafelisme i referències al simbolisme, Gauguin i els nabís. Malgrat aquests nous interessos perviuen símbols i solucions del passat que converteixen el seu art en únic. Els personatges femenins evolucionen, els rostres s'individualitzen i s'acosten progressivament a la realitat. En les composicions predominen els colors vermellorsos i també els torrats. La popularitat que havia assolit amb el Sant Jordi l'any 1974, es veu augmentada gràcies a l'encàrrec d'un Sant Benet per part de l'Abadia de Montserrat que serviria per commemorar els mil cinc-cents anys del naixement del sant (fig.2). L'obra, de grans dimensions, ens presenta una jove prim, hieràtic, molt espiritual, com si estigués absort en les seves meditacions en la que l'hàbit es confon totalment amb el fons. Només el rostre, les mans, en las que podem veure un exemplar de la seva

Homenatge a Montserrat Gudiol, la primera acadèmica catalana

Sebastià Sánchez Sauleda

regla, i el peu es distingeixen de la resta i concentren l'interès de l'espectador.

Fig.2. Fotografia de Montserrat Gudiol durant la presentació del quadre de Sant Benet a l'Abadia de Montserrat (1979). © Hereus de Montserrat Gudiol.

Aquests èxits i popularitat, es veieren refermats l'any 1981 amb el nomenament com acadèmica de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi, sent la primera dona que assolía aquesta elevada distinció.

Ja plenament consolidada dins del panorama artístic nacional i internacional, la seva producció als anys vuitanta pot dividir-se en dos períodes ben clars. El primer, abasta entre 1982 i 1986 i certifica la consolidació del realisme en el seu art, especialment en els nus. La producció esdevé mot variada i els temes que representa són els ja coneguts: la parella, la maternitat i la dona. El segon, que ocuparà de 1987 a 1989, es caracteritzà pels seus intents de captar l'immediat sense renunciar als trets fonamentals i al seu l'interès pel rostre i les mans. Els personatges, en els que segueixen predominant les figures femenines, presenten certs tocs d'intimitat i fins i tot de sorpresa, com si no sabessin que estan sent retratats.

La dècada dels noranta va estar presidida per les nombroses exposicions en les que participà tant a Barcelona, on acostumava a fer-ho a la Sala Gaspar i també a la galeria Subex, com a la resta del món on

Fig.3. Fotografia de Montserrat Gudiol pintant. © Hereus de Montserrat Gudiol

gaudia d'una gran fama i prestigi. Aquesta visibilitat la convertí en una de les artistes més cotitzades i de gran èxit entre el públic, fama que es veié refermada per la concessió l'any 1998 de la Creu de Sant Jordi, la més alta distinció que atorga la Generalitat de Catalunya.

Els darrers anys de la seva vida estigueren marcats per una greu malaltia, fins que finalment traspassà el desembre de 2015. Tot i la seva desaparició ens ha llegat una obra que s'escapa dels esquemes predeterminats per la història de l'art. Va ser una artista atípica respecte els seus contemporanis ja que decidí seguir les seves intuïcions, que li traçaren el camí que havia de seguir (fig.3). Però sobretot, al llarg dels anys, va ser capaç de crear un món propi i un llenguatge únic i personal, avui en dia plenament reconeixible, amb el que s'interrogava sobre sentit de l'existència i amb el que aconseguí entrar amb lletres d'or dins la història de l'art català.

BIBLIOGRAFIA

Cirlot, J. E, (1973), *La pintura de Montserrat Gudiol*, Barcelona, Polígrafa.

Cirlot, L. (1985), «La obra reciente de Montserrat Gudiol», *La Vanguardia*, núm. 37.017, Barcelona, 13 de gener de 1985, p. 41

Corredor-Matheos, J. (1986), *Montserrat Gudiol*, Barcelona, Sala Gaspar.

Corredor-Matheos, J. (1990), *Montserrat Gudiol. Realitat i símbol*, Barcelona, Polígrafa.

Giralt-Miracle, D. (2016), «La poètica de Montserrat Gudiol», *Serra d'Or*, núm. 676, abril 2016, p. 270- 276

Lorés, J. (1986), «La pintura de Montserrat Gudiol», *La Vanguardia*, núm. 37.477, Barcelona, 24 d'abril de 1986, p. 5.

Luna, J. (1995), «Montserrat Gudiol», *Revistart, revista de las artes*, núm. 5, p. 22-24.

Martí Gómez, J. (1981), «Montserrat Gudiol, la primera de la cuerda», *El Periódico de Cataluña*, Barcelona, 23 de gener de 1981.

Martí Gómez, J. (1984), «Montserrat Gudiol y el miedo a lo gris, porque lo gris es nada», *La Vanguardia*, núm. 36.984, Barcelona, 9 de desembre de 1984, p. 25.

Montserrat Gudiol (1974), Bilbao, La Gran Enciclopedia Vasca.

Montserrat Gudiol (1984), Barcelona, Sala Gaspar.

Montserrat Gudiol (1992), Barcelona, Generalitat de Catalunya.

Montserrat Gudiol: pintures, dibuixos, aigüaforts (1990), Barcelona, Sala Gaspar.

Montserrat Gudiol peintures, Hélène Giraudier sculptures (2004), París, Maison de Catalogne.

Piñol, R. M. (1981), «Montserrat Gudiol, acadèmia de Belles Arts», *Avui*, Barcelona, 29 de gener de 1981.

Recordatori de l'ingrés de Montserrat Gudiol Coromines a la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi (1981), Barcelona, Casa de la Llotja de Mar.

Homenatge a Montserrat Gudiol, la primera acadèmica catalana

Sebastià Sánchez Sauleda

Salabert, P. (1977), *Montserrat Gudiol*,
Barcelona, Múltiple de Publicaciones.

Santos-Torroella, R. (1962), «Montserrat
Gudiol. Sala Gaspar», *El Noticiero
Universal*, Barcelona, 9 de maig de 1962.

Socias Palau, J. (1980), «El Sant Benet de
Montserrat Gudiol», *Destino*, núm. 2.224,
22-25 de maig de 1980, p. 40

Suñé, A. (1987), «Montserrat Gudiol, la
forta fragilitat», *Avui*, Barcelona, 12 de
juliol de 1987.